

Meninės veiklos kaip sociokultūrinės paslaugos taikymas senyvo amžiaus asmenims

Simona Čereškevičiūtė

Šiaulių valstybinė kolegija, Socialinio darbo studijų programa, III kurso studentė
Šiaulių valstybinė kolegija/ Šiauliai State Higher Education Institution, Lithuania; Social work study program, 3rd year student
simona.cereskeviciute@stud.svako.lt

Inesė Ratnikaitė

Šiaulių valstybinė kolegija, Socialinio darbo katedros lektorė, socialinių mokslų daktarė.
Šiaulių valstybinė kolegija/ Šiauliai State Higher Education Institution, Lithuania; Department of Social work, Lecturer, Doctor of Social Science
i.ratnikaite@svako.lt

Anotacija

Straipsnyje įvertintas meninės veiklos kaip sociokultūrinės paslaugos taikymas senyvo amžiaus asmenims. Išnagrinėti mokslo informacijos šaltiniai apie senatvę, senėjimo procesą, senyvo amžiaus asmenų poreikį sociokultūrinėms paslaugoms. Išanalizuota socialinių darbuotojų vykdomos sociokultūrinės veiklos specifika bei meninės veiklos funkcijos. Ištirta, kokios meno šakos yra taikomos sociokultūrinių paslaugų teikimo praktikoje. Stebėjimo metu atskleistos senyvo amžiaus asmenų bendravimo poreikio tenkinimo galimybės meninės veiklos metu.

Reikšminiai žodžiai: sociokultūrinės paslaugos, senyvo amžiaus asmenys, meninė veikla.

Application of Artistic Activities as a Sociocultural Service for the Elderly

Summary

The article evaluates the use of artistic activities as a socio-cultural service for elderly people. It examines the sources of scientific information on old age, the process of ageing, the demand for socio-cultural services for the elderly people, analyses the specifics of socio-cultural activities carried out by social workers and the functions of artistic activities. It examines which branches of art and specific artistic activities are applied in practice in the provision of socio-cultural services to the elderly. The observation revealed the possibilities of using artistic activities to alleviate the communication demand of the elderly.

Keywords: sociocultural services, elderly people, artistic activity.

Įvadas

Temos aktualumas. Išsivysčiusiose pasaulio valstybėse, tarp jų – ir Lietuvoje, sparčiai vyksta gyventojų struktūros pokyčiai: mažėja gimstamumas, ilgėja vidutinė gyvenimo trukmė. Tokie pokyčiai lemia gyventojų demografinį senėjimą, kuris pagal 1982 metais priimtą Pasaulio asamblėjos nutarimą yra apibūdinamas kaip gyventojų, sulaukusių 60 ir daugiau metų, dalies visuomenėje didėjimas. Kintantis skirtingo amžiaus grupių gyventojų santykis ne tik ragina atkreipti didesnę dėmesį į vyresnio amžiaus asmenų orumą, tačiau ir skatina spartų valstybės ekonomikos, sveikatos apsaugos, žmogaus visaverčio gyvenimo, politikos bei socialinio saugumo išteklių pritaikymą besikeičiantiems visuomenės poreikiams. Pasak Zeleniūtės ir Aleksienės (2017), asmens senėjimas gali būti siejamas su pokyčiais „ *tiek fizinėje, tiek psichologinėje, tiek socialinėje plotmėje*“ (p. 8). Senyvo amžiaus žmones galima įvardinti kaip vieną pažeidžiamiausių gyventojų grupių, kuriai kyla atskirties grėsmė (Mikulionienė, 2011). Socialinio darbo praktika orientuota į koncepciją, kur remiantis pagarba, siekiama pagerinti asmens gyvenimo kokybę. Viena iš vis dažniau teikiamų bendrųjų socialinių paslaugų yra sociokultūrinės paslaugos. Socialinių paslaugų kataloge (2023) jos įvardijamos kaip „*laisvalaikio organizavimo paslaugos, teikiamos <...> mažinant socialinę atskirtį,*

aktyvinant bendruomenę; jas teikiant, asmenys (šeimos) gali bendrauti, dalyvauti grupinio socialinio darbo užsiėmimuose, užsiimti mėgstama veikla.“ Sociokultūrinė veikla aprėpia rekreacijos, švietimo ir auklėjimo, meno ir kultūros bei bendruomenės kūrimo sritis (Spierts, 2003). Pasak Maslow (1954), žmogus, produktyviai atlikdamas kūrybinę veiklą, yra įgalinamas patirti sėkmės, malonumo bei pasitenkinimo jausmus, tenkinti savirealizacijos poreikį. Užsienio autorė Daykin (2019) pastebi, jog per paskutiniuosius 20 metų pasaulyje sparčiai augo susidomėjimas meno įtaka žmogaus sveikatai, ši kombinacija yra įvardijama kaip potenciali demografinių bei socialinių problemų išeitis. Nors į turiningo laisvalaikio praleidimo svarbą atkreipiama vis daugiau dėmesio, pasak Zeleniūtės ir Aleksienės (2017), „*praktika rodo, jog daugelyje gerontologijos įstaigų užimtumo paslaugoms nėra teikiama pakankamai dėmesio <...>*“ (p. 5). Tad nors Lietuvoje nėra pakankamų tyrimų duomenų apie meninės veiklos poveikį, vadovaujantis užsienio moksliniais šaltiniais, galima teigti, jog meninės veiklos kaip sociokultūrinės paslaugos taikymas visuomenei teikia naudą ir yra reikalingas.

Tyrimo probleminiai klausimai: Kokios meno šakos yra taikomos organizuojant sociokultūrinę veiklą senyvo amžiaus asmenims? Kokios yra meninės veiklos funkcijos, organizuojant tokią sociokultūrinę veiklą? Kokios yra išskiriamos sociokultūrinės veiklos sritys?

Tyrimo objektas – meninės veiklos kaip sociokultūrinės paslaugos taikymas.

Tyrimo tikslas – išnagrinėti meninės veiklos kaip sociokultūrinės paslaugos taikymą senyvo amžiaus asmenims.

Tyrimo uždaviniai:

1. Aptarti senatvę ir senyvo amžiaus asmenų poreikį sociokultūrinėms paslaugoms bei analizuoti literatūros apie meninę veiklą šaltinius.
2. Analizuoti socialinių darbuotojų vykdomos sociokultūrinės veiklos specifiką bei meninės veiklos kaip sociokultūrinės paslaugos funkcijas, dirbant su senyvo amžiaus žmonėmis.
3. Identifikuoti, kokios meno šakos ir konkrečios meninės veiklos yra taikomos praktikoje, teikiant sociokultūrinės paslaugas senyvo amžiaus asmenims, bei analizuoti gautus rezultatus.
4. Atskleisti senyvo amžiaus asmenų bendravimo poreikio patenkinimo galimybes, taikant meninę veiklą.

Tyrimo metodai:

1. mokslinės literatūros analizė;
2. struktūruotas interviu;
3. stebėjimas;
4. kokybinė turinio analizė;
5. stebėjimo duomenų interpretavimas.

Teoriniai tyrimo pagrindai

Senėjimas – pastovus, visą žmogaus gyvenimą vykstantis, kompleksiškas ir individualus procesas, apimantis įvairias gyvenimo sritis: fiziologinius procesus, psichologinius ir socialinius aspektus bei demografinius pokyčius (Mockus, Žukaitė, 2012). Bagdonas ir kt. (2017) senatvę aprašo kaip paskutinįjį, neapibrėžtos trukmės asmens raidos tarpsnį, kurio ribos yra labiau hipotetinės ir nustatytos susitarimu, nei nulemtos biologinio, psichologinio ar socialinio asmens funkcionavimo kokybės kaitos kriterijų. Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatyme (2023) senyvo amžiaus asmuo įvardijamas kaip „*sukakęs senatvės pensijos amžių asmuo*“, kuris dėl amžiaus stokoja gebėjimų savarankiškai rūpintis asmeniniu bei visuomeniniu gyvenimu. Šių gebėjimų stoka, suprastėjusi finansinė situacija, socialinė izoliacija, blogėjanti sveikatos būklė lemia tai, jog senyvo amžiaus asmenys tampa viena iš pažeidžiamiausių, socialinę riziką patiriančių grupių (Dromantienė ir Česnuitytė, 2011). Didėjant senyvo amžiaus asmenų skaičiui, siekiama užtikrinti jų socialinę gerovę, kuri, pasak Vorevičienės (2016), yra „*programų rinkinys, skirtas resursams tarp žmonių perskirstyti, turint tikslą pagerinti pavienių asmenų, šeimų ar visuomenės gyvenimą*“ (p. 49). Bagdonas ir kt. (2017) kaip gerovės aspektus išskiria sveikatą, psichologinę bei psichoekonominę gerovę. Ray et al. (2014) teigia, jog senyvo amžiaus asmenys neretai turi kompleksiškus poreikius, todėl jiems reikalinga socialinių darbuotojų bei kitų specialistų pagalba. Vyšniauskytė-Rimkienė ir

Liobikienė (2012) teigia, jog socialiniams darbuotojams, dirbantiems su senyvo amžiaus asmenimis, svarbu atsižvelgti į bendravimą sunkinančius veiksnius – šių žmonių ypatumus: jie kitaip jaučia laiką; yra linkę tvirtai laikytis savo nuomonės ir nori savarankiškai priimti sprendimus; neretai gyvena praeitimi; prisiriša prie daiktų, ritualų ir žmonių; pernelyg rūpinasi savo artimaisiais bei jiems skirtu palikimu; patiria netekties krizes, fizinius pokyčius. Nepaisant to, vyresnio amžiaus asmenys turi pomėgių, domisi aplinka, jiems labai svarbu jaustis reikalingiems, pripažintiems. Socialiniame darbe su senyvo amžiaus klientais svarbus įgalinimo aspektas. Adomaitytė–Subačienė (2019) klientų įgalinimą įvardija kaip kokybišką socialinį darbą lemiantį procesą, kuriuo siekiama suteikti klientui savarankiškumą priimant sprendimus ir gebėjimą prisiimti atsakomybę.

Senyvo amžiaus žmonių problemoms spręsti pasitelkiamos socialinės paslaugos, kurių paskirtis – sudaryti asmenims palankias sąlygas savarankiškai tenkinti savo poreikius bei spręsti socialines problemas, teikti jiems pagalbą atkuriant gebėjimą efektyviai funkcionuoti ir socializuotis visuomenėje (Adomaitienė, Balčiūnienė, 2017). Kaip vienas iš būdų šiems tikslams įgyvendinti gali būti sociokultūrinės paslaugos, kurios socialinių paslaugų kataloge (2023) priskiriamos prie bendrųjų socialinių paslaugų ir apibūdinamos kaip „laisvalaikio organizavimo paslaugos, teikiamos <...> mažinant socialinę atskirtį, aktyvinant bendruomenę“. Kyla problemų dėl netolygaus sociokultūrinių paslaugų teikimo lygmens, nes Lietuvoje vis dar nėra konkrečių nurodymų dėl šių paslaugų teikimo, organizavimo, metodų pasirinkimo kriterijų (Šinkūnienė, 2022). Socialiniai darbuotojai dirbantys su senyvo amžiaus klientais sociokultūrinėje srityje vykdo klientų švietimą ir ugdymą, įgalina klientus ieškoti problemos sprendimo, padeda klientams kelti jų savivertę bei motyvaciją gyventi visavertį gyvenimą (Adomaitienė, Balčiūnienė, 2017). Pasak Spierts (2003), sociokultūrinę veiklą vykdančios asmenys tarpininkauja „tarp žmonių ir jų problemų“, tarp visuomeninių reikalavimų ir gyventojų poreikių (p. 66). Sociokultūrinių paslaugų teikėjai, atstato ir ugdo socialinius įgūdžius, kurie dėl senėjimo proceso, socialinio gyvenimo pokyčių pamažu prarandami. Tam reikalingos andragoginės kompetencijos, suaugusiųjų mokymosi ypatumų išmanymas, gebėjimas motyvuoti bei pasirinkti tinkamus sociokultūrinio darbo metodus. Šinkūnienė, Savickaitė (2008) teigia, jog sociokultūrinės srities darbuotojai veikia kaip įgalintojai, organizuojantys galimybes, leidžiančias žmonėms lavėti, ir kaip palengvintojai, kurie klientą kuruoja bei padeda įveikti jam kylančius sunkumus. Šios srities specialistai nepanaikina klientų problemų, tačiau geba juos paremti, orientuoti taip, kad jie patys rastų tinkamą sprendimą kilusiems iššūkiams.

Spierts (2003) skiria keturias sociokultūrinio darbo sutelkties sritis: 1) rekreaciją, kurios metu žmonės atsipalaiduoja, bendrauja bei realizuoja save, prasmingai leidžia laisvalaikį; 2) švietimą ir auklėjimą – tai mokymasis, orientuotas ne tik į žinių kaupimą, bet ir į gebėjimų, savimonės ugdymą, mokymąsi iš gyvenimiškos patirties; 3) meną ir kultūrą – kultūra skatina aktyvų pilietiškumą, įsitraukimą į diskusijas, menas aštrina pojūčius, čia gali išryškėti techninės, estetinės, žodinės, motorinės kompetencijos; 4) bendruomenės kūrimą, su tuo susijusi veikla yra puiki galimybė aptarti kultūrinius skirtumus, plėsti kūrybiškumą bei saviraiškos galimybes, suburti asmenis į bendruomenę. Svarbu paminėti, jog pernelyg griežtas skirstymas gali būti rizikingas – priskyrus veiklą vienai konkrečiai sričiai, veiklos turinys, taikymo galimybių laukas gali susiaurėti, tad veikloms dažnai būdingi keli aspektai.

Terapinės meno veiklos gali būti taikomos įvairioms socialinio darbo klientų grupėms: socialinę riziką patiriantiems asmenims, negalią turintiems asmenims, senyvo amžiaus asmenims, socialinės rizikos šeimoms, be tėvų globos likusiems vaikams ir kitiems (Socialinių paslaugų katalogas, 2023). Dirbant su skirtingomis klientų grupėmis, tam tikros meninės veiklos gali būti tinkamesnės ir efektyvesnės nei kitos, tad, organizuojant meninę veiklą, svarbu atsižvelgti į darbo tikslą, dalyvių poreikius, nuomonę ir galimybes, kultūrinius skirtumus (Fancourt, Finn, 2019). Šinkūnienė (2022) teigia, jog tinkamai organizuojama meninė veikla gali padėti suburti senyvo amžiaus asmenis, sukurti tarp jų bendrumo, pasitikėjimo jausmus, suteikti saugią erdvę jiems atsiskleisti, išreikšti save, atrasti talentus bei tobulinti jau turimus gebėjimus. Mažintas (2016) pastebi, kad labiausiai tikėtina, jog tokie asmenys kontaktą užmegs būtent veiklą vykdydami metu. Daykin (2019) apibendrina atliktų tyrimų rezultatus apie senų ir pagyvenusių asmenų dalyvavimą meninėse veiklose, kurie rodo, jog šokio terapija sustiprina raumenų sistemą, gerina balansą ir fizinės sveikatos būklę; muzika yra efektyvi

stiprinant moralę bei mažinant depresijos riziką; dailė, teatras bei literatūra turi pozityvų poveikį klientų psichinei sveikatai, pasitikėjimui savo jėgomis bei socialinių įgūdžių ugdymui(si). Nors rankdarbiai nėra išskiriami kaip atskira meno šaka, jie dažnai sutinkami meninės veiklos kontekste. Balčiūnaitė (2013) teigia, jog įvairūs rankdarbių užsiėmimai, pavyzdžiui nėrimas vąšeliu ar kiti amatai, palaiko motoriką, gebėjimą susikaupti, ugdo kruopštumą, pasitikėjimą savimi. Pasak Šinkūnienės (2011), socialiniame darbe klientų sukurti rankdarbiai gali būti laikomi kūrybiniais produktais, kurie klientams turi moralinę vertę ir kūrybinio proceso metu teikia pasitenkinimą.

Tyrimo metodika ir organizavimas

Tyrimo metodai. Teorinės analizės atlikimui buvo naudojamas mokslinės literatūros analizės metodas, kurio taikymo metu buvo analizuojami įstatymai, andragogikos, socialinio darbo, psichologijos ir kt. moksliniai straipsniai, knygos. Analizuojant mokslinę literatūrą, siekta identifikuoti aprašomą senyvo amžiaus asmenų poreikį sociokultūrinėms paslaugoms bei analizuoti literatūros apie meninę veiklą šaltinius. Kardelis (2017) nurodo, jog būtent teorinė darbo dalis suteikia tyrimui kontekstą ir nurodo jo svarbą (p. 146).

Pirmasis empirinių duomenų rinkimui pasirinktas *struktūruoto interviu (atsakant į klausimus žodžiu, naudojant iš anksto parengtus atviro tipo klausimus)* metodas. Pasak Žydžiūnaitės ir Sabaliausko (2017), *kokybinė tyriminė prieiga* leidžia surinkti informaciją, atskleidžiančią ne faktus ar statistiką, o autentiškas informantų patirtis ir prasmes. Pasak Kardelio (2017), struktūruoto interviu „eigoje mažai kas keičiama; situacija yra apibrėžta“ (p. 257), o Gaižauskaitė ir Valavičienė (2016) nurodo, jog taikant struktūruoto interviu tipą „*laikomasi iš anksto numatytos klausimų eilės tvarkos, klausimyno sudėties ir klausimų formuluočių*“ (p. 19). Tyrime naudojama duomenų rinkimo forma – apklausa žodžiu, buvo atliekama susisiekiant su informantu per ryšio priemones. Ši forma pasirinkta, nes tiriamasis, būdamas savo asmeninėje erdvėje, gali jaustis laisvesnis ir mažiau susikaustęs, taigi, pasak Gaižauskaitės ir Mikėnės (2014), „*tampa lengviau atvirai atsakyti į jautresnius klausimus*“ (p. 67-71). Be to, šios autorės pažymi ir tai, jog nereikia vykti pas informantą, tad galima pasiekti didesnę geografinę erdvę nei tiesioginio interviu būdu. Interviu metu gautiems duomenims apdoroti buvo pasirinktas *kokybinės turinio analizės metodas*. Pasak Žydžiūnaitės ir Sabaliausko (2017), pasitelkiant kokybinės turinio analizės metodą yra analizuojama gauta žodinė bei rašytinė informacija, o to tikslas yra „*sisteminant ir apibendrinant tyrimo medžiagą, apibūdinti reiškinius, atskleisti, kokias reikšmes žmonės suteikia šiems reiškiniams*“ (p. 57). Šie autoriai aprašo, jog turinio analizės metu pagal prasmę ir tiriamųjų atsakymus yra formuojamos kategorijos ir subkategorijos, tad ši procedūra tyrėjui leidžia sutraukti didelės apimties informaciją.

Antrajame tyrimo etape pasirinktas empirinis tyrimo metodas – *mokslinis stebėjimas*, kurį Tidikis (2003) įvardija kaip socialinės informacijos rinkimo metodą, kai tikslinga informacija renkama tyrėjui registruojant stebimus natūraliomis sąlygomis vykstančius įvykius, procesus, reiškinius. Naudota *kokybinė stebėjimo prieiga*, kuri „*suteikia galimybę tyrėjui pačiam stebėti tai, kas vyksta*“ bei susikurti visapusiškesnį tiriamojo reiškinio vaizdą (Kardelis, 2016, p. 209). Šis autorius teigia, jog kokybinis nuo kiekybinio stebėjimo skiriasi tuo, kad stebėtojas, pasirinkęs kokybinę prieigą, neturi išlikti neutralus, tai yra, interpretuodamas stebimus reiškinius, gali remtis savo nuomone bei patirtimi. *Lauko stebėjimo* objektas yra realus socialinis procesas, vykstantis natūraliomis sąlygomis. Šiuo atveju tyrimas buvo vykdomas X įstaigoje, kur tiriamieji užsiėmė anksčiau pradėtu grupiniu projektu, tad stebėjimo metu buvo išlaikoma nusistovėjusi užsiėmimo rutina, o tyrimas nedarė įtakos natūraliai vykstančiai proceso eigai. Siekiant užtikrinti tyrimo etikos principus, buvo atliktas *atviras (reaktyvus) stebėjimas*, kai tiriamieji žino, jog yra stebimi ir tam neprieštarauja. Tokiu būdu stebėtoji nereikia maskuotis, tampa lengviau fiksuoti tyrimą (Tidikis, 2003). Kardelis (2016) teigia, jog stebėjimo duomenys glaudžiai siejasi su teorija, todėl yra būtina *stebėjimo duomenų interpretacija*.

Tyrimo instrumentas. Pirmojo tyrimo metu buvo pasirinkta naudoti *struktūruotą interviu žodžiu, naudojant atviro tipo klausimus*. Pasak Kardelio (2017), atviro tipo klausimai suteikia apklausiamajam visišką laisvę, galimybę nuodugnai ir smulkmeniškai atsakyti į užduotus klausimus, tad atsakymai gali būti vertinami kaip „*individualesni, visapusiškesni, labiau apgalvoti*“ (p. 243).

Tyrimo procedūra buvo pradėdama prisistatymu, tikslo įvardijimu. Klausimyną sudarė 11 atviro tipo klausimų, suformuluotų remiantis atlikta operacionalizacija bei atsižvelgiant į Kardelio (2017) pateiktus metodologinius reikalavimus klausimams (p. 239-242). Klausimyne išskirti 3 klausimų blokai: pirmasis – „Sociokultūrinės veiklos sritys“, šį klausimų bloką sudaro 1.1–1.4 klausimai; antrasis – „Meno šakų taikymas organizuojant sociokultūrinę veiklą“, sudarytas iš 2.1–2.3 klausimų; bei trečiasis – „Meninės veiklos funkcijos organizuojant sociokultūrinę veiklą“, kurį sudaro 3.1–3.4 klausimai. Informacija apie stebėjimo atlikimą, etikos principus bei eigos fiksavimą diktofonu buvo pateikiama prieš pradėdant veiklą, prisistatymo metu.

Antrojo tyrimo metu naudotas *kokybinio stebėjimo* metodas. Kardelis (2017) teigia, jog tyrėjas kokybinio stebėjimo metu gali taikyti tokias stebėjimo registravimo priemones kaip diktofoną, užrašus, bloknotus. Šiuo atveju prieš atliekant stebėjimą buvo sudaryta stebėjimo registravimo diktofonu forma, leidžianti įvertinti reakcijas, išitraukimą, aktyvumą bei grįžtamąjį ryšį. Kiti stebėjimo metu gauti duomenys buvo registruojami bloknote, dėmesį atkreipiant į dalyvius, sąveikas, rutinas, dalyvių socialinę struktūrą, fizinę aplinką (Kardelis, 2017).

Tyrimo atlikimo procedūra. Interviu su 3 informantais buvo atliktas 2022 balandžio 9–14 dienomis, su 2 informantais – gruodžio 28–29 dienomis. Su informantais buvo iš anksto susisiekiama nuvykus į įstaigą, telefoniniu skambučiu ar per „Messenger“ platformą, kur buvo suteikiama informacija apie tyrimo tikslą, etiką bei atsakymų pateikimo galimybes. Stebėjimas vyko 2023 balandžio 27 dieną. Su socialiniu darbuotoju dėl stebėjimo atlikimo buvo susitarta iš anksto, nuvykus į įstaigą, kurioje teikiamos sociokultūrinės paslaugos senyvo amžiaus asmenims.

Tyrimų metu taikytas *informuotumo principas*, nes informantai bei tiriamieji gavo informaciją apie tyrėją, tyrimo tikslą. Taip pat socialiniai darbuotojai bei klientai buvo informuoti, kad dalyvavimas tyrimuose yra *savanoriškas*, informacija gaunama *geranoriškumo principu*, tad jie gali nesutikti dalyvauti tyrime arba bet kuriuo metu iš jo pasitraukti, viso to svarbą aprašo Gaižauskaitė ir Mikėnė (2014). Struktūruotas interviu su socialiniais darbuotojais vyko telefonu, įrašinėjant pokalbį diktofonu, po to garso įrašą transkribuojant. Interviu dalyvio atsakymai buvo žymimi [I0]. Stebėjimas buvo atliekamas atvykus į įstaigą, kur pagal anksčiau numatytą grafiką vyko sociokultūrinė veikla. Siekiant tiksliai registruoti stebėjimo turinį bei užtikrinti tyrimo atlikimo tikrumą, garsas buvo įrašomas diktofonu. Tyrimui reikšmingos frazės buvo transkribuojamos ir cituojamos. Klientų pasakytos frazės koduotos kaip [K0], socialinio darbuotojo – [SD]. Atliekant tyrimus buvo laikomasi *konfidencialumo* principo. Remiantis Žydžiūnaitės ir Sabaliausko (2017) rekomendacija, apie tyrimo dalyvį yra pateikiama mažai informacijos, tad jį identifikuoti būtų labai sudėtinga, o „informacija apie tyrimo dalyvius ir nagrinėjamą medžiagą prieinama tik tyrėjui“ (p. 343). Gauti interviu atsakymai buvo koduojami, šios koduotės susietos su interviu tekstu, įstaigos, kurioje informantas dirba, tipu bei eilės tvarka, kuria buvo gauti tyrimo atsakymai. Stebėjimo atveju įstaiga koduota kaip X įstaiga, o apie klientus pateikta tik jų lytis, amžius bei laikas, kurį jiems yra teikiamos sociokultūrinės paslaugos. Tyrimo metu *įgyvendinamas ir pagarbos asmens privatumui principas*. Tyrimų dalyviai vertinami kaip autentiški, individualūs ir gali suteikti tiek informacijos, kiek jaučiasi galintys suteikti, nenusižengdami savo orumui ar įsitikinimams. Galiausiai, vadovautasi *teisingumo principu*, kuris įgyvendinamas su tyrimuose dalyvaujančiais asmenimis elgiantis kaip su lygiaverčiais partneriais, branginant jų laiką ir pastangas (Žydžiūnaitė, Sabaliauskas, 2017).

Tyrimo imtis. Interviu dalyvavo 5 socialiniai darbuotojai, teikiantys sociokultūrinės paslaugas senyvo amžiaus asmenims. Jiems atrinkti buvo taikoma netikimybinė, tikslinė atranka. Ją Gaižauskaitė ir Mikėnė (2014) aprašo kaip tokią, kai „tiriamųjų grupė formuojama priklausomai nuo tyrėjo tikslų“ (p. 38). Šio tyrimo tikslas – *analizuoti meninės veiklos kaip sociokultūrinės paslaugos taikymą senyvo amžiaus asmenims*, tad informantų darbo stažas, gyvenamoji vieta ar kiti asmeniniai duomenys nebuvo tiriami. Tyrime dalyvavę socialiniai darbuotojai dirba skirtingų tipų įstaigose, pvz., socialinės globos namai, socialinių paslaugų centras, tad koduojant atsakymus buvo pateikiamas įstaigos, kurioje informantas dirba, tipas bei interviu vykdymo eiliškumas. Stebėjime dalyvavo 4 senyvo amžiaus klientai, kuriems X įstaigoje teikiamos sociokultūrinės paslaugos, bei šioje įstaigoje dirbantis socialinis darbuotojas. Jiems atrinkti buvo taikoma proginė atranka. Rupšienė (2007) ją

apibūdina kaip kokybiniuose tyrimuose taikomą lankstų imties sudarymo būdą, kai imties vienetai iš anksto nėra planuojami, tačiau, „*pasitaikius progai, tyrėjas juos gali panaudoti*“ (p. 137–138).

Apibendrinti tyrimo rezultatai

Apibendrinant kokybinės turinio analizės rezultatus, galima teigti, jog tinkamai organizuoti meniniai užsiėmimai senyvo amžiaus asmenims yra naudingi – lengvina integraciją bei adaptaciją, skatina fizinę veiklą, gerina psichologinę būseną, ugdo socialinius, bendravimo įgūdžius. Pozityvų šių veiklų poveikį aptaria ne tik tyrimo metu apklausti socialiniai darbuotojai, bet ir įvairūs mokslo informacijos šaltiniai, aprašantys sociokultūrinę bei meninę veiklas. Siekiant efektyvaus meninių veiklų poveikio, gali būti pasitelkiamos įvairios meno šakos, sociokultūrinės veiklos sritys. Šis sprendimas atitenka socialines paslaugas teikiančiam specialistui, kuris, naudodamasis praktinio darbo metu kilusiais kriterijais, gali sėkmingai planuoti ir kuruoti meninės veiklos kaip sociokultūrinės paslaugos taikymą senyvo amžiaus asmenims.

Stebėjimo metu siekta plačiau išnagrinėti kokybinės turinio analizės atlikimo metu išryškėjusį svarbų sociokultūrinės veiklos komponentą – bendravimą, atskleisti šio senyvo amžiaus asmenų poreikio tenkinimo galimybes meninės veiklos taikymo metu. Interpretuojant stebėjimo metu gautus duomenis, galima daryti išvadą, kad grupinė meninė veikla senyvo amžiaus asmenims gali būti pasitelkiama kaip bendravimo poreikio patenkinimo priemonė. Atlikdami meninę veiklą, klientai atsipalaiduoja, jaučiasi esą grupės dalimi, tai leidžia sklandžiau ir laisviau dalyvauti bendravimo procese. Siekiant meninės veiklos efektyvumo, X įstaigoje sukuriama įgalinanti materialinė aplinka. Veiklos stebėjimo metu atskleistos sąveikos tarp socialinės darbuotojos ir klientų bei sąveikos tarp klientų. Siekiant geriau išanalizuoti šias sąveikas, išskirtos tokios pokalbių temos, kaip rankdarbiai, sveikata, ateities planai, klientų bendri pažįstami bei klientų artimieji, asmeniniai patyrimai ir prisiminimai, buitį, finansai, politika. Senyvo amžiaus asmenims meniniai užsiėmimai leidžia realizuoti save, išreikšti kūrybinę galią, įprasinti savo darbą, o pasidalinus jausmais, išgyvenimais, sulaukti paramos iš kitų grupės narių.

Išvados

Analizuojant mokslo informacijos šaltinius, buvo išnagrinėta senatvės samprata, senėjimo aspektai bei dėl jų kylanti problematika, jog, pasaulyje vykstant demografiniams pokyčiams, senyvo amžiaus asmenys tampa viena iš sparčiausiai besiplečiančių socialinę atskirtį patiriančių grupių. Teorinės analizės metu įrodyta, jog, siekiant išvengti senėjimo sukeltų problemų, yra pasitelkiama socialinio darbo praktika, kuria siekiama pagerinti asmens gyvenimo kokybę. Šiam tikslui vis dažniau naudojamos sociokultūrinės paslaugos, kurių teikimo metu žmogus gali būti skatinamas užsiimti menine veikla ar su ja susijusiais sociokultūrinės veiklos sričių užsiėmimais, įgalinančiais patirti sėkmės, savirealizacijos, pasitenkinimo jausmus bei ugdyti socialinius įgūdžius. Analizuojant literatūros apie meninę veiklą šaltinius, aptartos įvairių meno sričių taikymo galimybės bei nauda senyvo amžiaus klientams: taikant menines veiklas suaktyvinama klientų psichinė veikla, gerinama vaizduotė, didinamas emocinis jautrumas, išlaisvinamos kūrybinės galios bei kuriama bendruomenė.

Ištirta, jog socialiniai darbuotojai, dirbantys su senyvo amžiaus klientais sociokultūrinėje srityje, vykdo klientų švietimą ir ugdymą, įgalina juos savarankiškai spręsti problemas, padeda kelti savivertę bei motyvaciją gyventi visavertį gyvenimą. Atskleista, jog meninės veiklos turi teigiamą poveikį klientų emocinei savijautai, savivertei, ugdo įvairius įgūdžius bei teigiamai veikia jų elgseną. Įrodyta sociokultūrinės veiklos sričių svarba: rekreacijos metu klientai skatinami prasmingai praleisti laisvalaikį, atsipalaiduoti bei pajauti teigiamas emocijas; paslaugų gavėjai priartinami prie meno ir kultūros, tai leidžia plėsti jų akiratį; švietimo ir auklėjimo sritis leidžia ugdyti ir palaikyti senų ir pagyvenusių asmenų socialinius, bendravimo, kognityvinius įgūdžius, teikti naujas žinias, taip palaikant jų atmintį; bendruomenės kūrimas tampa svarbus integruojant pagyvenusius asmenis į bendruomenę, įgalinant juos pasijausti pilnaverte ir reikalinga visuomenės dalimi.

Nustatyta, jog apklaustieji praktikoje dažniausiai naudoja dailės, šokio, muzikos, teatro, literatūros šakų užsiėmimus, rečiau – kino, fotografijos bei architektūros veiklas. Gauti duomenys

rodo, jog praktikoje yra naudojamos įvairios meninės veiklos, kurios yra pasirenkamos remiantis klientų biografija, galimybėmis, pageidavimais, pomėgiais bei įstaigos ar socialinių darbuotojų turimais ištekliais.

Stebėjimo metu atskleista, jog grupinė meninė veikla senyvo amžiaus asmenims gali būti pasitelkiama kaip bendravimo poreikio patenkinimo priemonė. Atlikdami meninę veiklą įgalinančioje aplinkoje, klientai atsipalaiduoja, jaučiasi esą grupės dalimi, tai leidžia sklandžiau ir laisviau dalyvauti bendravimo procese. Senyvo amžiaus asmenims meniniai užsiėmimai taip pat leidžia realizuoti savo gebėjimus, išreikšti kūrybines idėjas, įprasminti savo veiklas, o dalijantis patirtimi ir emocijomis, gauti palaikymą ir vertingų siūlymų iš kitų grupės narių. Šie stebėjimo metu surinkti duomenys koreliuoja su atlikto interviu rezultatais.

Literatūra

1. Adomaitienė J., Balčiūnienė R. (2017). Asmenų, dirbančių socialinių paslaugų sektoriuje, kompetencijos ir jų tobulinimo galimybės. *Andragogika*, 1(7), 71-93. <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2017~1526393608735/J.04~2017~1526393608735.pdf>
2. Adomaitytė-Subačienė, I. (2019). *Socialinio darbo kokybės konstravimas kliento įgalinimo perspektyvoje*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas. <https://epublications.vu.lt/object/elaba:36479377>
3. Bagdonas, A., Kairys, A., Zamalijeva, O. (2017). Senų žmonių funkcionavimo, senatvės ir senėjimo tyrimų gairės: biopsichosocialinio modelio prieiga. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 1(15), 80-102. <https://www.zurnalai.vu.lt/STEPP/article/view/10811>
4. Daykin, N. (2019). *Arts, Health and Well-Being. A Critical Perspective on Research, Policy and Practice*. Routledge. <https://www.taylorfrancis.com/books/mono/10.4324/9780429356049/arts-health-well-being-norma-daykin>
5. Dromantienė, L., Česnuitytė, V. (2011). *Europos Sąjungos socialinė politika*. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16772/9789955193005.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
6. Fancourt, D., Finn, S. (2019). What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review. *Health Evidence Network synthesis report, No. 67*. Bookshelf_NBK553773.pdf (nih.gov)
7. Gaižauskaitė, I., Mikėnė, S. (2014). *Socialinių tyrimų metodai: apklausa*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16910/9789955196426.pdf?sequence=1>
8. Gaižauskaitė, I., Valavičienė, N. (2016). *Socialinių tyrimų metodai: kokybinis interviu*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16724/9789955302056.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
9. Kardelis, K. (2017). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai* (šeštasis leidimas). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
10. *Lietuvos Respublikos socialinių paslaugų įstatymas*. (2023). Suvestinė redakcija nuo 2023-04-01. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.270342/asr>
11. Maslow, A. H. (2009). *Motyvacija ir asmenybė*. Vilnius: Apostrofa.
12. Mažintas, E. (2016). *Socialinė gydomoji drama: edukaciniai etiudai*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.
13. Mikulionienė, S. (2011). *Socialinė gerontologija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas. <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/16798/9789955193517.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
14. Mockus, A., Žukaitė, A. (2012). Sėkmingas senėjimas: psichologinis aspektas. *Gerontologija*, 13(4), 228-234.

15. Ray, M., Milne, A., Beech, C., Phillips, J. E., Richards, S., Sullivan M. P., Tanner, D., Lloyd, L. (2014). Gerontological Social Work: Reflections on this its Role, Purpose and Value. *British Journal of Social Work*, 45 (4), 1296-1312. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bct195>
16. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinio tyrimo duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
https://www.researchgate.net/publication/323497804_Kokybiniu_tyrimu_duomenu_rinkimo_metodologija
17. *Socialinių paslaugų katalogas*. (2023). Galiojanti suvestinė redakcija nuo 2023-04-29. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.274453>
18. Spierts, M. (2003). *Balansavimas ir aktyvinimas. Metodiškai organizuotas sociokultūrinis darbas*. Vilnius: Vilniaus universiteto Specialiosios psichologijos laboratorija.
19. Šinkūnienė, J. R., Savickaitė, D. (2008). Sociokultūrinio darbo dilema. *Socialinis darbas*, 7(1), 108-117. <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2008~1367161371134/J.04~2008~1367161371134.pdf>
20. Šinkūnienė, J. R. (2011). Kūrybiškumo aspektai socialiniame darbe. *Socialinis darbas*, 10(1), 63-70. <https://etalpykla.lituanistika.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367175533821/J.04~2011~1367175533821.pdf>
21. Šinkūnienė, J. R. (2022). A socio-cultural approach to the importance of community spirit for the elderly in Lithuania. *Wychowanie w Rodzinie*, XXVI (1/2022), 91-104.
https://www.repozytorium.uni.wroc.pl/Content/133849/PDF/Wychowanie%20w%20Rodzinie_XXVI.indd.pdf#page=91
22. Tidikis, R. (2003). *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
23. Vorevičienė, J. (2016). Trečiasis sektorius ir socialinė gerovė: nevyriausybių organizacijų vaidmuo gerovės valstybėje. *Kultūra ir visuomenė: socialinių tyrimų žurnalas*, 7(2), 49-71.
<https://www.vdu.lt/cris/entities/publication/783f880d-c553-4ae0-9162-67a808c105e8/details>
24. Vyšniauskytė-Rimkienė, J., Liobikienė, T. N. (2012). *Gebėjimas socialinio darbo praktikoje (tėvystės ir vaikų socialinių gebėjimų lavinimas): mokomoji knyga*. Kaunas: Vytauto Didžiojo Universitetas. <https://portalcris.vdu.lt/server/api/core/bitstreams/fe8c4037-c836-41fb-94c7-417aaed30b38/content>
25. Zeleniūtė, J., Aleksienė, V. (2017). *Užimtumas gerontologijos įstaigoje kaip sėkmingo senėjimo sąlyga*. Vilnius: Lietuvos edukologijos universiteto leidykla.
26. Žydžiūnaitė, V., Sabaliauskas, S. (2017). *Kokybiniai tyrimai. Principai ir metodai*. Vilnius: Vaga.